

อภฺฐรมีบุษบาทศนา กัณท์ที่ ๑๓

ธัมมเทศนามัย

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) วัดราชประดิษฐา
กรุงเทพมหานคร

พระธรรมเทศนาในอภฺถักจิดกาลทางพระพุทธศาสนา

คณะธรรมยุต

จัดพิมพ์เผยแพร่

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธมฺมํ เทเสนฺติ เอตายติ ธมฺมเทศนา ลากสกุการาทินิริเปฺกขดาโยนิโส มนสิการโต ทิฏฺฐเทเสเจตนา ธมฺมเทศนา นามาคิ.

อนุสนธิ พระธรรมเทศนา มีบุพพาปรีสับเนื่องตามลำดับ บัดนี้จักได้วิสาขนาในกามาพจรกุศล ธรรมเทศนามัยบุญญกิริยาวัตถุที่ ๘ เพื่อประดับ

และจะอนุเคราะห์เนื้อความที่รู้แล้วให้แจ่มแจ้งประจักษ์ชัด ผู้สดับนั้นจะได้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตนก็ดี หรือบุคคลปรารถนาจะให้เป็นประโยชน์แก่คนด้วย เมื่อแสดงไปร้อรลดธรรมได้ปิติปราโมทย์ จนถึงพ้นจากอาสวะกองกิเลสสำเร็จเป็นวิมุตตยตนะแก่ตนก็ดี และแสดงธรรมสั่งสอนบุคคลผู้อื่นด้วยกุศลเจตนาใด กุศลเจตนาอันนั้นชื่อธรรมเทศนา เป็นบุญญกิริยาวัตถุประการ ๑

ธัมมะ สังฆะ แล้ว ธรรมนั้นเป็น ๓ ประการ คือ ปรียัตติธรรม ๑ ปฏิปัตติธรรม ๑ ปฏิเวธธรรม ๑ แท้จริงคำแห่งพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์เทศนาสั่งสอนสัตว์เป็นโฆหารและปรมัตต์ หรือทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ป็นสิกขาบท อุเทศ มาติกา เป็นต้น สอนข้างวินัยหรือเปล่งออกเป็นพุทธอุทานในกาลบางสมัยก็ดี พุทธวจาณะทั้งปวงนั้นชื่อว่าปรียัตติธรรม เพราะบุคคลที่จะพึงรู้ฟังถึงด้วยจำทรงบอก

เบื้องต้น ข้อปฏิบัติเล่า บุคคลผู้ปฏิบัติจะได้ปฏิบัติก็อาศัยได้เล่าเรียนศึกษา สดับฟังปรียัตติธรรมนั้นเป็นเค้ามูล เหตุการณ์ดังนั้น ปรียัตติธรรม จึงชื่อว่า เป็นมูลรากเง่าแห่งปฏิบัติและปฏิเวธทั้ง ๒ นั้น ธรรม ๓ อย่างนี้ก็ดี สรรพสิ่งอันเป็นกุศลไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อสุขประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัตินั้นก็ดี ชื่อว่าธรรมทั้งสิ้น กุศลเจตนาเกิดขึ้น เป็นเหตุให้บุคคลแสดงธรรมดังกล่าวมานี้ สั่งสอน

ภาวนามัย เท่านั้นแล้ว เมื่อนั้นธรรมเทศนามัยบุญญกิริยาวัตถุนี้ ถึงซึ่งสังเคราะห์ในภาวนามัยบุญญกิริยาวัตถุ เพราะเหตุธรรมเทศนาอันี้ เป็นอาเสวนะฝ่ายปัญญา.

แลเมื่อบุคคลแสดงธรรมแก่ผู้อื่นนั้น มีอาการวิเศษ ๔ ประการ คือ แจกกุศลอกุศลออกให้พึงรู้เข้าใจ แจกกุศลกรรมบถอกุศลกรรมบถออกให้ผู้ฟัง

เป็นกุศลเหล่านี้ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้หากสรรเสริญ เมื่อบุคคลมาสมาทานถือนั่น ชินชมว่าชอบแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขกายจิตที่สัตว์รักใคร่ปรารถนาจำแนกบาปและบุญโดยนัยนี้ เป็นอาการที่ ๑ ชื่อว่า จำแนกกุศลอกุศล จำแนกกุศลกรรมบถอกุศลกรรมบถ อาการที่ ๒ ซึ่งว่าทำกรรมและกรรมวิบากและโลกนี้โลกหน้าให้ปรากฏนั้น ผู้แสดงสั่งสอนให้ปรากฏแก่

นั้นเป็นเบื้องต้น ชื่อว่าธรรมเทศนา เจตนาเครื่องแสดงธรรม เมื่อจะกล่าวโดยชื่อว่าทาน ก็เป็นธรรมทาน.

แลอาการแสดงธรรมที่พระตถาคตและสาวกพระตถาคตประพฤติเมื่อแสดงธรรม ๔ ประการนี้ คือ “สมุทฺทสนา” แสดงให้ผู้ฟังเห็นสิ่งซึ่งควรละ และสิ่งซึ่งควรเจริญเป็นต้น ๑ “สมาปทานา” ชักชวนประชุมชนผู้ฟังให้ถือไว้

ดังกล่าวแล้ว แสดงธรรมคือข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุมณินิพพาน แสดงอริยสัจทั้ง ๔ ให้แจ้งชัดว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอภิญญะยะ อันบุคคลพึงรู้ด้วยปัญญา อันยิ่ง ธรรมเหล่านี้เป็นปริญญะยะ อันบุคคลพึงกำหนดรู้คือทุกขสิ่งทีสัตว์ทนยาก คือ เกิด แก่ ตาย เสรีาโสภร่าไร เจ็บกายไม่สบายจิต คับแค้น และประสบกับสัตว์และสิ่งของที่ตนไม่รักใคร่ พลัดพรากไปจากสัตว์และสิ่งของที่

ผู้เป็นเหตุแห่งทุกข์นั้นนั่นแลมาดับสนิทด้วย ปราศย่อมไม่เหลือความสละ ตัดหนานั้นเสีย สละคือตัดหนานั้นเสีย เปลื้องปลดปล่อยตัดหนานั้นเสีย ความที่ตัดหาผู้เป็นเหตุแห่งทุกข์นั้นนั่นแลไม่มาพัวพันอยู่ได้ อันนี้ทุกขนิโรธอริยสัจจ์ เป็นสัจจิกาดัพพธรรม อันบุคคลพึงทำให้แจ้ง ทำให้ประจักษ์ต่อญาณจักขุ ธรรมเหล่านี้เป็นภาเวตัพพะ อันบุคคลพึงให้มีให้เกิดขึ้น อันบุคคลพึงเจริญ คือ

ปัญญาบารมีสืบไป.

ดำเนินเนื้อความว่า เจตนาซึ่งบังเกิดขึ้นห้ามความเกียจคร้านเสียให้ห่างไกล ดำรงจิตคิดตั้งประโยชน์แก่ผู้อื่น แสดงข้อรลดธรรมสอนผู้อื่นด้วยวาจา โดยอธยาศัยอันบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง ชื่อว่าธรรมเทศนาเจตนาเครื่องแสดงธรรม พระฎีกาจริยเจ้า แสดงวจาณ์ละและสรุปแห่งธรรมเทศนาอันไว้ว่า “ธมฺมํ

แม้ถึงเจตนาที่เป็นเหตุแสดงซึ่งวิชาอันไม่มีโทษ มีการนับและการช่างแกะช่างกลึงเป็นต้น สั่งสอนบุคคลผู้อื่น ก็สังเคราะห์ลงในธรรมเทศนามัยบุญญกิริยาวัตถุนี้สิ้น เมื่อจะแสดงเนื้อความพิสดารแห่งธรรมเทศนาอันนั้น พึงกำหนดรู้ซึ่งธรรมนั้นก่อน แท้จริง คำว่า ธมฺโม นั้น เป็นชื่อแห่งส่วนที่เป็นคุณเป็นความชอบ สรรพสิ่งกายวจิมโนกรรมอันไม่มีโทษ อันจะให้เป็นผู้มีความสุขประโยชน์

กล่าวเล่าบ่นสาธยายปริูจาถามอรรณเนื้อความให้เข้าใจเป็นต้น ส่วนนี้ชื่อว่า ปรียัตติธรรม และปริยัตติธรรม แสดงประกาศเปิดเผยซึ่งข้อปฏิบัติ คือศีล สมาธิปัญญาอันใด ศีล สมาธิ ปัญญา กับทั้งธรรมที่เป็นอุปกการณ์นั้น ชื่อว่า ปฏิปัตติธรรม แลศีล สมาธิ ปัญญาซึ่งเป็นปฏิปัตติธรรมนั้น เมื่อสัตว์บำเพ็ญกระทำให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมให้บรรลुकุณพิเศษคือพระอริยมรรคอริยผลโลกุ-

ผู้อื่นด้วยอธยาศัยอันบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง ชื่อว่าธรรมเทศนามัยบุญญกิริยาวัตถุ ด้วยประการฉะนี้ เมื่อจะแบ่งกาลเบื้องต้นก่อนแต่แสดง และขณะเมื่อแสดงอยู่ และเมื่อแสดงแล้ว ก็ได้กุศลเจตนาอันนั้นเป็น ๓ คือ บุญพเจตนา เทสนเจตนา อปรารเจตนา ชื่อว่าธรรมเทศนามัยบุญญกิริยาวัตถุสิ้น อนึ่ง เมื่อบุคคลมาคิดว่า เราจักแสดงธรรมแก่ผู้อื่นดังนี้ ก็ย่อมคิดด้วยกามาพจรกุศลจิตทั้ง

รู้จะแจ้ง ๑ ทำซึ่งกรรมและกรรมวิบากให้ปรากฏชัด ทำซึ่งโลกนี้โลกหน้าให้ปรากฏชัด ประหนึ่งแสดงให้เห็นโดยประจักษ์ ๑ ให้ผู้ฟังกลับจากธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศล ๑ ให้ผู้ฟังตั้งอยู่ในธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ๑ บุคคลประพฤติอาการ ๔ อย่างอยู่ แสดงธรรมแก่ผู้อื่น ชื่อว่าแสดงธรรม เจตนาแห่งผู้นั้นชื่อว่าธรรมเทศนา แลอาการที่ ๑ ซึ่งว่าแจกออกซึ่งกุศลอกุศล แจกออก

ผู้ฟังว่าเจตนาเป็นตัวกรรม เจตนาที่เป็นกุศลกรรม เจตนาที่เป็นกุศลเป็นอกุศลกรรม สุขกายสุขจิตอันสุกพิเศษไปแต่กุศลกรรม เป็นวิบากแห่งกุศลกรรมทุกข์ กายทุกข์จิตที่สุกพิเศษไปแต่อกุศลกรรม เป็นวิบากแห่งอกุศลกรรมบริบูรณ์ด้วยความหมั่นความเพียร และรักษาทรัพย์ที่ได้มาแล้วด้วยขวนขวายนั้นไว้ไม่ให้เป็นอันตราย และคบถักยาณชนมาเป็นมิตรเป็นสหาย และเลี้ยงชีวิตเสมอ

ด้วยดี ซึ่งกิจที่ควรสละเสียและควรเจริญเป็นต้น ๑ “สมุตฺเตชนา” ให้ผู้ฟังแกล้วกถ่าอาชญาหาญด้วยดีในกิจที่จะรับปฏิบัติให้ชอบนั้น ๑ “สมฺปท่สนา” ให้ผู้ฟังบังเกิดจิตคิดจะปฏิบัติตามให้ชอบนั้นรื่นเร้งด้วยดีด้วยแสดงคุณอันสงส่แห่งผู้เว้นจากทุจริตและผู้บำเพ็ญสุจริตนั้น ๑ เป็น ๔ อาการฉะนี้ พระตถาคตและสาวกพระตถาคตย่อมประพฤติในกาลเมื่อแสดงธรรมแก่บริษัททั้ง ๔ มี

ดนตรีโคร่ และปรารถนาฉันใด ไม่ได้สมประสงค์เหล่านี้ทุกข์สัตว์ทนยาก หยั่งลงในอุปาทานขันธ ร่างกายที่ใจครองอยู่พร้อมด้วยเวทนาสัญญาเจตนาอันี้ จัดเป็น ๕ กอง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นวิสัยแห่งอุปาทาน การถือนั่นว่าตัวเราของเราดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าอุปาทานขันธ ๕ หมวดนี้ ทุกข-สัจจ์เป็นปริญญะยะ อันบุคคลกำหนดรู้ด้วยญาณปริญญา ธรรมเหล่านี้ เป็น

ทางมืองค์ ๘ อย่างไปจากข้าศึก เป็นข้อปฏิบัติให้สัตว์ถึงความดับทุกข์ องค์ทั้ง ๘ นั้น ความเห็นชอบ เห็นในทุกข์ เห็นในเหตุอันให้เกิดทุกข์ เห็นในความดับทุกข์ เห็นในข้อปฏิบขจิตที่ให้สัตว์ถึงความดับทุกข์ ความเห็นในของจริงทั้ง ๔ นี้ ๑ ความดำริชอบ ๑ คำรึที่ประกอบด้วยอันจะออกไปจากกาม คำรึที่ประกอบด้วยอันจะไม่ให้ประโยชน์สุขฉิบหายไป คำรึที่ประกอบด้วยอันจะไม่

เทเสนฺติ เอตาย” สัตว์ทั้งหลายแสดงซึ่งธรรม ด้วยเจตนาอันนั้น อันเกิดขึ้นในจิตเป็นเหตุเจตนาอันนั้น ชื่อว่า ธรรมเทศนา คือกุศลเจตนาเป็นเหตุให้บุคคลตั้งจิตแสดงซึ่งธรรม โดยเนื้อความว่า บุคคลมีจิตบริสุทธิ์มิได้เพ่งประสงค์ต่อความสรรเสริญและโลกามิสลากสักการะเป็นที่ตั้ง หวังแต่จะให้เป็นผู้คนเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้อื่น อันสดับจะให้รู้ซึ่งเนื้อความลึกลับที่บุคคลทั้งหลายนั้นยังมีได้รู้

แก่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติกระทำตาม ในปัจจุบันชาติเห็นประจักษ์และภพเบื้องหน้า เป็นวิสัยแก่ปัญญาของบัณฑิตชน ส่วนที่เป็นความชอบนี้ชื่อว่า **ธมฺโม** โดยศัพท์นัยว่า “**อดฺตานํ ฐาเรณฺตํ ธมฺโม**” สกาวพิเศษอันใดทรงไว้ซึ่งบุคคลผู้ทรงคนไว้ ด้วยสามารให้ได้เสวยผลสุขโสมนัสตามสมควร สกาวพิเศษนั้น ชื่อว่า **ธมฺโม** เมื่อจะกล่าวด้วยสามารด พระรัตนคฺรีย คือ พุทธะ

ตราภิสมัย สัมมคณิยมโต โลกุตตรธรรมอันสละกิเลสชาติ เป็นสมุจเจทปทาน ตามกำลังแห่งคนๆ นั้นชื่อว่า ปฏิเวธธรรม ด้วยอรรถว่าอันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงตรัสรู้ตลอดด้วยปัญญา ธรรมนั้น เมื่อกล่าวด้วยสามารดแห่งธรรมอันนับเนื่องในพระรัตนคฺรีย ได้ประเภท ๓ ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ดังพรรณนามา ฉะนี้ ในธรรมทั้ง ๓ นั้น ปฏิเวธธรรมจะมีก็เพราะอาศัยปฏิบัติเป็นบุพภาค

๘ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง เมื่อบุคคลแสดงธรรมสอนผู้อื่นอยู่เล่า ก็ย่อมแสดงด้วยกุศลจิต ๘ ดวงนั้น ดวงใดดวงหนึ่ง เมื่อบุคคลมาพิจารณาคำนึงไปว่า เราได้แสดงธรรมแก่ผู้อื่นแล้วดังนี้เล่า ก็ย่อมพิจารณาด้วยกามาพจรกุศลจิต ๘ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง ก็แลเมื่อใด ท่านสงเคราะห์บุญญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ตามอภิธรรมนัย ลงในบุญญกิริยาวัตถุ ๓ ตามสุดต้นคณัย คงอยู่แต่ทานมัย ศีลมัย

ซึ่งกุศลกรรมบถอกุศลกรรมบถนั้น คือแจกออกว่าธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลเหล่านี้ มีโทษที่ผู้มีปัญญาจะพึงว่ากล่าวทักท้วง มีโทษที่บุคคลจะพึงเว้นเสีย ท่านผู้รู้หากคิดเตียน เมื่อบุคคลมาสมาทานถือนั่นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายใช้ประโยชน์เกื้อกูล เป็นไปเพื่อความทุกข์กายจิตที่สัตว์เกลียดชัง ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมทั้งหลายที่

กับทรัพย์ที่เกิดขึ้น ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขในภพปัจจุบัน บริบูรณ์ด้วยความเชื่อ บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยการบริจาค บริบูรณ์ด้วยปัญญา ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข ณ ภพเบื้องหน้า เมื่อบุคคลให้อาการทั้ง ๔ นี้เป็นไปอยู่ แสดงธรรมแก่บุคคลผู้อื่นด้วยอธยาศัยบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง ประสงค์จะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นอันพึง

ภิกษุเป็นต้น เพราะเหตุนั้น เมื่อบุคคลมาประสงค์คุณประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยอธยาศัยไม่เศร้าหมอง แสดงธรรมด้วยอาการทั้ง ๔ มีสันทัสสนาเป็นต้นนี้ ชื่อว่าธรรมเทศนามัยบุญญกิริยาวัตถุ และชื่อว่าธรรมทาน.

ประการหนึ่ง ธรรมเทศนาธรรมทานอย่างยิ่ง เป็นยอดแห่งธรรมเทศนาธรรมทานอื่นๆ นั้น ท่านพรรณนาไว้ว่า บุคคลมีอธยาศัยและมุ่งประโยชน์

ปหาตัพพะ อันบุคคลพึงละ คือตัดหาสิ่งเครื่องสะดุ้งใจ เป็นเครื่องปรุงใจสัตว์ ยึดอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภฎฐัพพะ ธรรม ๖ ประการนี้เป็นอาการวิสัยแบ่งโดยอาการที่เป็นไปเป็น ๓ คือ กามตัดหา ภวตัดหา วิวาทตัดหา หมวดนี้สมุทยสัจจ์เป็นปหาตัพพธรรม อันบุคคลพึงละ ธรรมเหล่านี้ เป็นสัจจิกาดัพพะ อันบุคคลพึงทำให้แจ้ง คือทุกขนิโรธ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ข้อซึ่งตัดหา

เบียดเบียน ความดำริชอบนี้ ๑ เจริจาชอบ เว้นจากกล่าวเท็จ เว้นจากความส่อเสียด เว้นจากคำหาบาย เว้นจากเจรจาไม่มีประโยชน์ เจริจาชอบเว้นวาจาผิดเสียนี้ ๑ ทำชอบ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากถือเอาของที่เขาของไม่ให้ เว้นจากกรรมไชพรมหจรรย์ (หรือ) ความประพฤติผิดในกาม ทำชอบเว้นทำผิดด้วยกายเสียนี้ ๑ อาศัยเลี้ยงชีวิตชอบ มละกิจเครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิตผิดเสีย

สำเร็จการเลี้ยงชีวิตชอบ ๑ พยายามชอบ พากเพียรเพื่อละบาปที่ยังไม่เกิดจะไม่ให้เกิดขึ้น บาปที่เกิดแล้วจะมละเสีย กุศลที่ยังไม่เกิดจะให้เกิดขึ้น กุศลที่เกิดแล้วจะให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป พยายามชอบโดยกิจทั้ง ๔ นี้ ๑ ระลึกชอบ ระลึกกายเป็นอารมณ์ ระลึกเวทนาเป็นอารมณ์ ระลึกจิตเป็นอารมณ์ ระลึกธรรมที่เป็นกุศลอกุศลเป็นอารมณ์ ระลึกอารมณ์ ๔ อย่างนี้ ๑ ตั้งใจไว้เสมอ

สั่งสอนซึ่งธรรมแก่ผู้อื่น บุคคลผู้นั้นเป็นผู้ให้ซึ่งอมตธรรมดังนี้.

บุคคลผู้จะแสดงซึ่งธรรมแก่ผู้อื่นบำเพ็ญกุศล คือธรรมเทศนา ธรรมทานนี้ พึงให้ธรรม ๕ ประการประดิษฐานดำรงอยู่ในคนแล้ว จึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น จึงจะเป็นกุศลธรรมเทศนาธรรมทานนั้น ธรรมซึ่งผู้แสดงธรรมจะพึงให้เข้าไปตั้งอยู่ในสันดาน ๕ อย่างนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสแก่พระอานนทเถระ

พระอานนท์

เห็น ๑. ธรรมที่ ๓ ว่า พึงดำรงจิตคิดว่ เราจักอาศัยความกรุณาเอ็นดูแก่ผู้ฟัง เป็นเบื้องต้นแล้ว และกล่าวคาถาเรื่องนั้นๆ สั่งสอนจะให้ผู้ฟังรู้เข้าใจ เกิดสังเวชเลื่อมใสแล้วปฏิบัติตาม มละสิ่งมีโทษเสีย บำเพ็ญสิ่งชอบให้เกิดขึ้นในตน ๑ ธรรมที่ ๔ ว่า เราจักไม่เป็นบุคคลมีอามิสเป็นภายใน และกล่าวถาถานั้นๆ เราจักไม่มุ่งไม่จําจนประสงค้อามิสลาภสักการแก่ตน ๑ ธรรมคํารบ ๕ ว่า

พระอานนท์

อนึ่ง เมื่อแสดงและบอกแก่ผู้อื่นก็ดี พึงบอกแสดงโดยพิสดาร จึงจะเป็นอุบายปัจจัยสมบัติอันกล้าหาญ เพื่อจะให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นานไม่เสื่อมสูญ สมด้วยพุทธภาษิตตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยภาษิตปริยายจําแนกธรรม ๕ ประการๆ มีความว่า ภิกษุทั้งหลายไม่เรียนธรรมนวังคส์ตฺถุ ศาสนาคําสอนพระศาสดามีองค์ ๙ ประการ คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ

พระอานนท์

ผู้อื่นโดยพิสดาร เป็นเหตุ เป็นปัจจัยจะให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นาน ไม่เสื่อมสูญ เป็นประโยชน์แก่ประชุมชนเป็นอันมาก ให้ได้เล่าเรียนและสดับฟัง แล้วเกิดสังเวชเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นต้น แล้วบำเพ็ญสร้างกุศลแสวงหาความสุขทางสวรรค์ สุขทางนิพพาน เพราะเหตุนั้น บัณฑิตชาติสาธุชนพึงทำความไม่ประมาท พึงทำความอาทรเอื้อเฟื้อและเคารพในธรรมเทศนา

ชอบ บรรลุถึงฌานทั้ง ๔ ไม่ให้จิตหวั่นไหวด้วยนิวรณ์ได้ ๑ หนทางพร้อมองค์ ๘ อย่างนี้ ชื่อว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ของจริงอย่างประเสริฐ คือข้อปฏิบัติอันให้ผู้ปฏิบัติถึงความดับทุกข์ได้โดยไม่เหลือ ส่วนนี้เป็นภาเวตัพพธรรม อันบุคคลพึงให้เกิดให้มีขึ้นให้เจริญ เมื่อบุคคลมีอริยาศัยและหวังประโยชน์ดังกล่าวแล้ว มาแสดงธรรมคือข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุมตนิพพาน

พระอานนท์

ผู้รับเทศนา เริ่มบรพกล่าวว่ “น โข อานนฺท สุทฺถํ ปเรสฺส ธมฺมํ เทเสตุ” ดูก่อนอานนท์ อันจะแสดงธรรมแก่บุคคลทั้งหลายอื่นนี้ บุคคลไม่ทำได้ด้วยง่ายเลย ดูก่อนอานนท์ เมื่อบุคคลจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงให้ธรรม ๕ ประการเข้าไปตั้งอยู่ภายในตน แล้วพึงแสดงธรรมสั่งสอนแก่บุคคลทั้งหลายอื่น ธรรม ๕ ประการนั้น คือดำรงจิตคิดจะกล่าวอนุพุทธีกถา กล่าวโดยลำดับ ทาน ศีล

พระอานนท์

เราพึงดำรงจิตคิดว่ เราจักกล่าวกถาถ้อยคำสั่งสอนไม่เข้าไปกระทบกระทั่งคน และผู้อื่น เราเมื่อกล่าวธรรมกถาสอนอยู่นั้น จักไม่เบียดเบียนคน ด้วยยกตนข่มผู้อื่นเป็นต้น จักไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกำจัดคุณท่านเสียเป็นต้น ๑ ดูก่อนอานนท์ อันจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่นทั้งหลาย บุคคลไม่ทำด้วยง่ายเลย เมื่อบุคคลจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่นพึงให้ธรรม ๕ ประการเหล่านี้ เข้าตั้งอยู่ภายในตนแล้ว

พระอานนท์

คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทลละนี้เป็นที่ ๑ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังได้ไ้เรียนธรรมไว้ได้แล้ว ไม่แสดงแก่ผู้อื่นโดยพิสาदारฉันั้น เป็นที่ ๒ ไม่บอกไม่สอนธรรมที่ได้ฟังได้เรียนไว้แล้วนั้นแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เป็นที่ ๓ ไม่สาธยายท่องบ่นโดยพิสดารตามที่ได้ฟังได้เรียนแล้วนั้น เป็นที่ ๔ เมื่อได้ฟังได้เรียนไว้แล้ว ไม่ตามตริก ไม่ตามพิจารณาไม่ตามเพ่งด้วยจิตให้เนื้อ

พระอานนท์

และธรรมทาน อันเป็นกุศลมีอานิสงส์คุณมากโดยนัยเป็นต้น ดังวิสัยนามาจะนี้.

แสดงอริยสัจทั้ง ๔ ให้แจ้งชัด โดยนัยนี้เป็นต้นจะนี้ ชื่อว่าธรรมเทศนา ธรรมทาน ถึงซึ่งยอดอย่างยิ่งอย่างอุดมฤ๓ สมเด็จพระนราสภธรรมศามิครเจ้าทรงอาศัยความแสดงจตุราริยสัจจธรรม ทางอมตปฏิบัตินั้นจึงทรงสรรเสริญผู้แสดงธรรมแก่ผู้อื่นไว้ว่า เป็นผู้ให้อมตนิพพาน โดยพระพุทธรินพนธบรรหารกึ่งพระกาลว่า “อมตนฺทโท จ โส โหติ โย ธมฺมมนุสาสติ” บุคคลผู้ใด

พระอานนท์

สววรรค์ กามาทีนพ และเนกขัมมานิสงส์ กล่าวตามลำดับกถาจะนี้ หรือเมื่อเจริญสุดคตบและธรรมประเภทใด ๆ มาตั้งลงเป็นนิกเขปไว้แล้ว จะกล่าวไปตามลำดับแห่งสุดคตบแลธรรมประเภทนั้นๆ ความดำรงจิตคิดจะแสดงกถาไปตามลำดับจะนี้ เป็นธรรมที่ ๑ ธรรมที่ ๒ ว่า พึงดำรงจิตคิดว่ เมื่อเราจะกล่าวกถาเรื่องนั้นๆ เราจักแสดงปริยาย แสดงเหตุแห่งเนื้อความนั้นๆ ให้ผู้ฟัง

พระอานนท์

พึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นทั้งหลาย พุทธภาษิตตรัสสอนผู้จะแสดงธรรมแก่ผู้อื่นนั้น โดยนัยมดังนี้ เหตุดังนี้ เมื่อบุคคลจะแสดงธรรมสอนผู้อื่น ให้เป็นกุศลชั้นดี คือธรรมเทศนาธรรมทาน พึงให้ธรรม ๕ ประการในพุทธโธวาทนีประดิษฐานในตนแล้ว พึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นตามสมควรแก่บริษัทซึ่งเป็นคฤหัสถ์และบรรพชิตนั้นๆ.

พระอานนท์

ความแจ้งประจักษ์ใจ อันนี้เป็นธรรมคํารบ ๕ ความปฏิบัติผิด ๕ ประการนี้ เป็นไปเพื่อจะให้พระสัทธรรมพ้นเพื่อนอันตรายาไป เมื่อภิกษุทั้งหลายไม่ประพฤติผิด ๕ ประการ ดังกล่าวมาจะนี้แล้ว ก็เป็นความปฏิบัติชอบ เป็นเหตุเป็นปัจจัย จะให้พระสัทธรรมตั้งอยู่นานไม่พ้นเพื่อน ไม่อันตรายา เมื่อภิกษุบริษัทเป็นต้น มาให้ธรรม ๕ ประการตั้งอยู่ในคนแล้วบอกและแสดงธรรมแก่

พระอานนท์